

PALEO- AKTUEEL

2

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1991, Biologisch-Archaeologisch Instituut, RUG

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RUG

Foto omslag: G.J. Bartstra

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden
overgenomen mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn
voorzien

Inlichtingen: BAI, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90-367-0251-8

PALEO-AKTUEEL

2

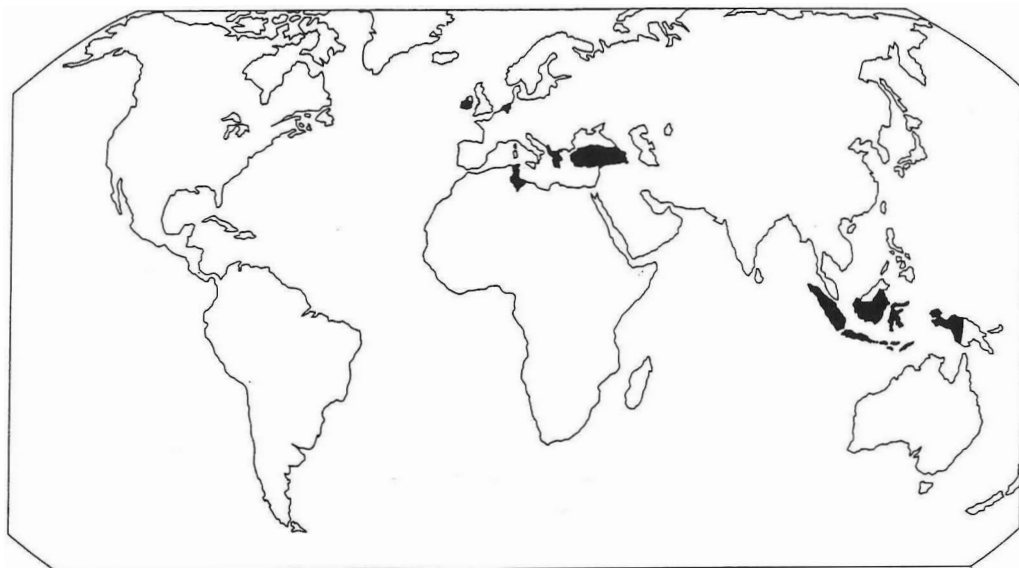
redactie

**Mette Bierma
Jurjen M. Bos**

Biologisch-Archaeologisch Instituut

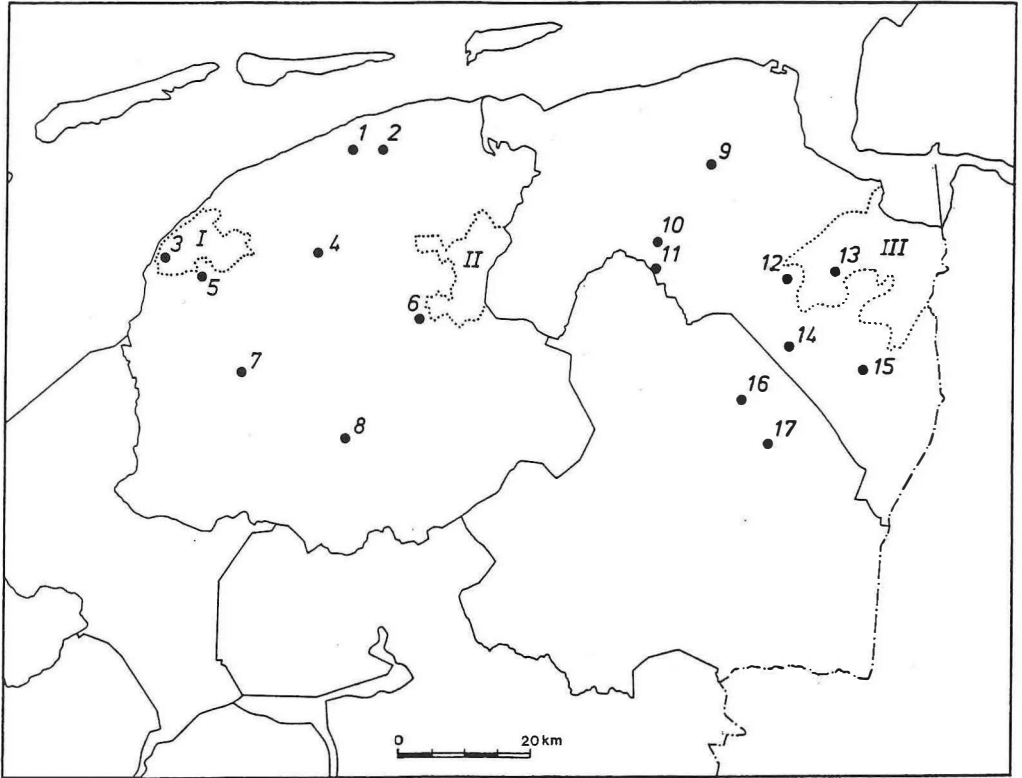
Groningen, 1991

In deze aflevering: Griekenland, Ierland, Indonesië, Nederland, Tunesië en Turkije.

In deze aflevering uit Noord-Nederland:

1. Oosterbeintum; 2. Foudgum; 3. Wijnaldum; 4. Leeuwarden; 5. Doijum; 6. Egbertsgaasten; 7. Bons; 8. Oudehaske; 9. Stedum; 10. Groningen; 11. Neerwolde; 12. Zuidwolde; 13. Scheemda; 14. Wildervank; 15. Onstwedderholte; 16. Gieten; 17. Bronneger; I. De Bjirmen; II. Achtkarspelen-Drachten-Eestrum; III. Dollardboezem.

INHOUD

G.-J. BARTSTRA Het BAI op Sulawesi: verkenningen in de Walanae vallei	9
S. BOTTEMA, H.A. GROENENDIJK & E. MOOK-KAMPS Archeologisch en palynologisch onderzoek van een pingo te Wildervank (Gr.)	15
D. STAPERT Het onderzoek van de Ahrensburg-vindplaats te Oudehaske (Fr.) in 1990	19
E. KRAMER Mesolithische vondsten bij Egbertsgaasten (Fr.)	25
S. BOTTEMA, F. BOTTEMA & N. BOTTEMA-MACGILLAVRY De exploitatie van een infrastructureel traag ecosysteem: het verzamelen van wijngaardslakken	28
P. KROEZENGA, J.N. LANTING, R.J. KOSTERS, W. PRUMMEL & J.P. DE ROEVER Vondsten van de Swifterbantcultuur uit het Voorste Diep bij Bronneger (Dr.)	32
J.N. LANTING & S. BOTTEMA Aanwijzingen voor een pre-Trechterbekerlandnam in het Gietsenveentje, gem. Gieten (Dr.)	37
A.T. CLASON De radius-beitels van Ilipınar (Turkije)	40
E. DRENTH & A.E. LANTING De chronologie van de Enkelgrafcultuur in Nederland: enkele voorlopige opmerkingen	42
H.A. GROENENDIJK Grafheuvels op de Onstwedderholte (gem. Stadskanaal, Gr.)	47
B. RAFTERY & W.A. CASPARIE Houten veenwegen in Ierland	52
I.-L. STUIJTS Kinderoffers in de Tophet (Carthago); houtskoolonderzoek	58
J.M. PASVEER Foudgum (Fr.) in de Romeinse tijd	62

O.H. HARSEMA	
Wat Amerika ons kan leren: over 19e-eeuwse landschaps- schilderijen en ethno-ecologische geschiedschrijving	66
R. NEEF & S. BOTTEMA	
Mest als bron voor verkoold plantaardig materiaal uit opgravingen in het Nabije Oosten. Waarnemingen en experimenten	72
J. MOLEMA	
Archeologische verkenningen in de landinrichtingsgebieden Achtkarspelen, Eestrum en Drachten (Fr.)	77
A. EFSTATHÍOY, Z. MALAKASIÓTI & H.R. REINDERS	
Een survey in het gebied ten noorden van Hellenistisch Halos (Griekenland)	82
Y. DIJKSTRA	
De archeologie in ruilverkaveling De Bjirmen (Fr.)	87
W. PRUMMEL & E. KNOL	
Strandlopers op de brandstapel	92
J.M. BOS & J. ZIJLSTRA	
Nieuwe fragmenten van de 'koninklijke' spang van Wijnaldum (Fr.)	97
T. LOOIJENGA	
De runeninscriptie van Doijum (Fr.): echt of vals?	100
W.A. CASPARIE	
Houtgebruik in het vroeg-middeleeuwse grafritueel in Noord-Nederland	103
P.B. KOOI, K. KLAASSENS & J.H. ZWIER	
De wierde De Weer bij Stedum (Gr.)	108
J.M. BOS, J.K. BOSCHKER, A. JAGER & D.M. VISSER	
Een terpje en een wier in Bons, bij Sneek (Fr.)	111
C.R. JAGER	
Veenterpen in Neerwolde (Gr.); het aardewerk van terp nr. 3	115
H.A. GROENENDIJK	
Middeleeuwse bedijking aan de rand van de Dollard bij Zuidbroek (Gr.)	118
J. MOLEMA	
Kerken in de voormalige Dollardboezem (Gr.)	123
H.T. UYTTERSCHAUT	
De menselijke skeletten uit Scheemda (Gr.)	127

G.L.G.A. KORTEKAAS Opgraving Wolters-Noordhoffcomplex te Groningen (Gr.)	130
J.T. ZEILER & J. SCHELVIS Veren, mijten en een luis	134
A. JAGER Het Kapittelhuis te Leeuwarden (Fr.)	137
W.A. CASPARIE & J. SCHONEVELD Een pseudo-leienboekje van het Martiniekerkhof in Groningen (Gr.)	140
P. BAKS De burcht van graaf Edzard in de stad Groningen, 1506-1514	143
J. SCHELVIS Een ei hoort erbij... Parasieten in en op de 17e-eeuwse bewoners van het Martiniekerkhof in Groningen (Gr.)	149

HET KAPITTELHUIS TE LEEUWARDEN (FR.)

A. Jager

Inleiding

Van 6 juni tot 7 juli 1986 vond in Leeuwarden een opgraving plaats op het terrein van het Ritske Boelema-Gasthuis. Dit terrein bevindt zich aan de Turfmarkt, ten zuiden van de Kanselarij. De opgraving bracht de oudste sporen van dit stadsdeel aan het licht. Hiermee is weer een stukje van Leeuwardens geschiedenis ontsloten. Dit project was mogelijk dankzij steun van de Commissie voor Archeologisch Stads-kernonderzoek Leeuwarden en van de provincie Friesland. De wetenschappelijke leiding berustte bij E. Kramer, de dagelijkse bij schrijver dezes.

Het doel van de opgraving was het Kapittelhuis van het klooster Galilea terug te vinden. Uit bronnen was bekend dat dit gebouw hier gezocht moest worden. In de stadswijk die we thans kennen als 'Olde Galileën' werd rond 1460 een Franciscaner klooster gesticht (de Meijer, 1978). In 1498 kreeg het convent grond binnen het stadsgebied toegewezen. Kort nadien moet het Kapittelhuis, de woning van de abt, zijn gebouwd. Bij de Hervorming in 1580 krijgen de kloostergebouwen andere bestemmingen. Overigens werden in de loop van de 16e eeuw enkele kloostergebouwen door de Staten van Friesland gebruikt om in te vergaderen (Eekhoff, 1846: p. 205). Tegen het einde van de 16e eeuw besloot het stadsbestuur het voormalig Kapittelhuis tot een Landschapshuis te verbouwen. Vanaf 1611 konden de Staten hier zitting nemen. In de loop van de 19e eeuw verloor het Landschapshuis zijn functie. Het gebouw raakte in verval en in 1848 besloot men tot afbraak. Vervolgens werd het Ritske Boelema-Gasthuis op deze locatie opgericht. Deze liefdadigheidsinstelling liet hier een in carrévorm gerangschikt gastkamercom-

plex met een bleekveld in het midden oprichten. Na jarenlange leegstand werd in 1986 tot afbraak van dit complex besloten.

Het Kapittelhuis

Bij de sloop van het Ritske Boelema-Gasthuis kwamen de funderingen van het in 1611 aangelegde Landschapshuis te voorschijn. Het grondplan van dit 17e-eeuwse gebouw was door opmetingen bekend. Tijdens de ontgraving bleek dat het oudere Kapittelhuis in de bouw van het Landschapshuis was opgenomen. Door het onderzoek kunnen de funderingen van het Kapittelhuis worden onderscheiden van die van het Landschapshuis.

Het Kapittelhuis bestaat uit een diep voorhuis dat haaks op de Turfmarkt is gelegen (fig. 1). Dit voorhuis bezit twee kelders waarvan de eerste binnenwerks 8,6 m lang en 6,3 m breed is. De tweede kelder is binnenwerks 4,1 m lang en 4,8 m breed. Aan de westzijde gaat de tweede kelder over in een portaal. Buitenwerks bedraagt de totale grootte van het voorhuis 15,1 bij 8,4 m. Beider keldervloeren waren uit meerdere lagen baksteen opgebouwd en afgedekt met plavuizen. Zodoende vormde zich een dik steenpakket, dat mogelijk tegen wateroverlast heeft gediend. Verder moet nog worden gewezen op twee natuurstenen basementen in de eerste kelder. Deze vormen een aanwijzing dat de kelder overwelfd is geweest. Aardig is de vondst van een zware boomstam die onder de basementen van de eerste kelder werd aangetroffen en daar was geplaatst om de druk van de overkluising op te vangen. Oorspronkelijk bevond de kelder zich op straatniveau, maar nu ligt deze enigszins verdiept hetgeen aan geleidelijke ophoging

rond het huis toegeschreven moet worden. Zonder twijfel heeft het Kapittelhuis een voorname indruk gemaakt dankzij deze verdieping 'op niveau'.

Van het Kapittelhuis is het voorhuis met het portaal oftewel het trappenhuis genoemd. Het huis bezit verder een dwarsgeplaatst achterhuis, dat uit drie vertrekken en een gang bestaat. Dit achterhuis is uit-

wendig 18,9 m lang en 6,1 m breed. De haakse schikking van het dwarshuis op het voorhuis deed een L-vormig geheel ontstaan. In de binnenhoek van de 'L' was het portaal geplaatst, dat toegang verleende tot de kelder en de verdieping. Overigens kende de oostzijde van het achterhuis een aparte ingang.

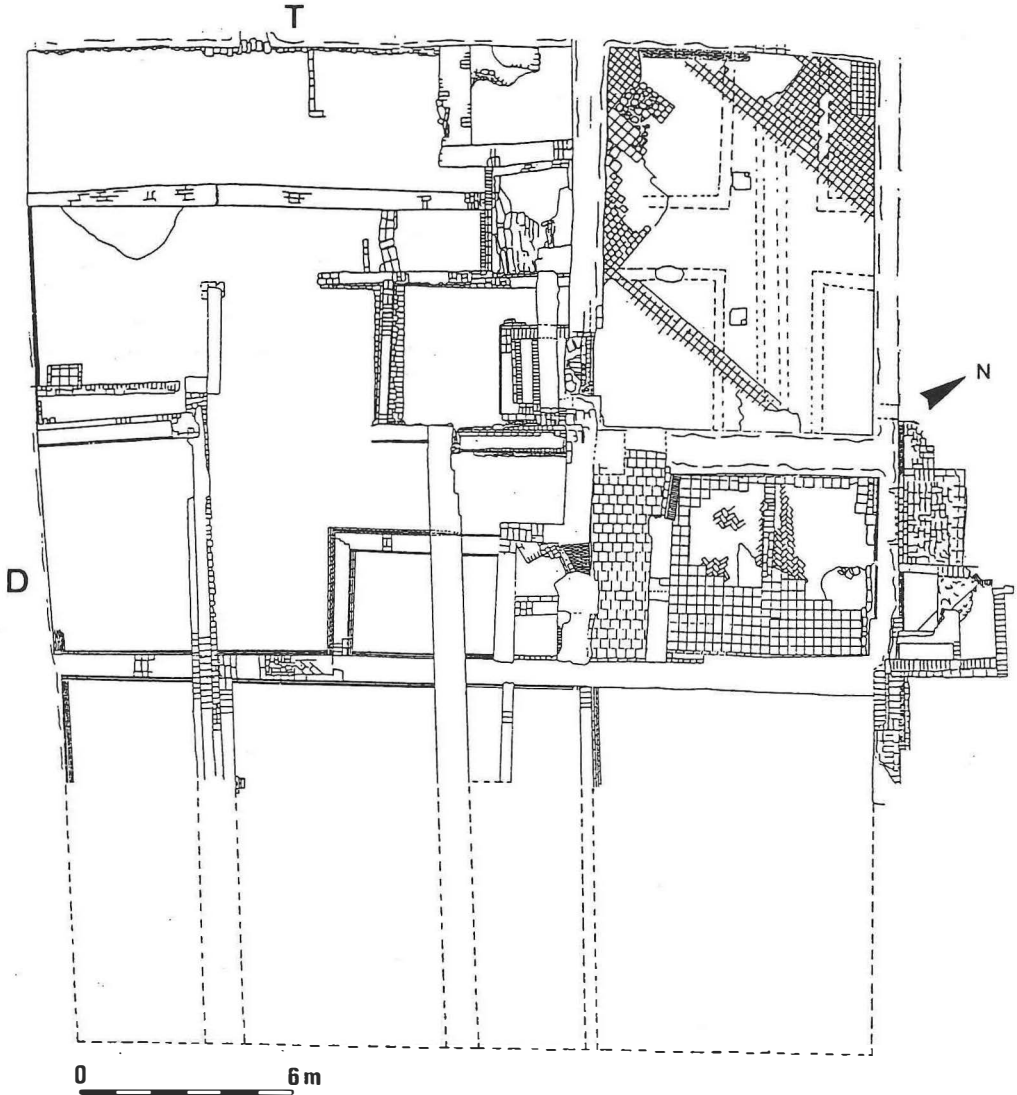

Fig. 1. De ligging van het Kapittelhuis aan de Turfmarkt. D is het Droevendal en T de Turfmarkt (tek. A. Jager).

De vondsten

De opgraving heeft veel vondsten opgeleverd. Hierbij was ook materiaal dat uit een periode vóór de aanleg van het Kapittelhuis dateert. Een enkele put, mestlagen en wat losse houtvondsten werden in samenhang met 14e/15e-eeuwse ceramiëkscherwen aangetroffen. Hiervan is volledig gesinterd ongeglazuurd Siegburg-steengoed het oudst. De hoofdmoot van de vondsten dateert echter uit de 16e eeuw en later. Waarschijnlijk werd dit stadsdeel pas in het begin van de 16e eeuw bebouwd. Het is ook mogelijk dat de diep aangebrachte funderingen van het Kapittelhuis de oudste bewoningssporen hebben uitgewist.

Besluit

De plattegrond van het Kapittelhuis is dankzij de opgraving nu betrekkelijk goed bekend. Aangezien het Landschapshuis en het Ritske Boelema-Gasthuis door opmetingen bekend zijn is daaraan in dit artikel verder geen aandacht besteed. In de nabije toekomst zal het project worden afgerond met een eindpublicatie.

Summary

In 1986 the Kapittelhuis in Leeuwarden was investigated. This house belonged to the Franciscan monastery in the town and must have been built after 1498. After the Reformation a new house was built on this site, the Landschapshuis, into which the Kapittelhuis was incorporated. In 1848 the Landschapshuis was demolished. Although traces of occupation older than the Kapittelhuis were found, the excavation indicates that this part of the town was probably not built over until after this house was erected.

Literatuur

Eekhoff, W., 1845. *Geschiedkundige beschrijving van Leeuwarden*. Leeuwarden.
Meijer, A.K. de, 1973. Frisia Catholica. In: J.J. Kalma, J.J. Spahr van der Hoek & K. de Vries (red.), *Geschiedenis van Friesland*. Leeuwarden, pp. 229-256.